

Csűry Bálint emlékezete

(Megemlékezés Csűry Bálint sírjánál, születésének 100.
évfordulóján)

Születésének századik évfordulóján Csűry Bálintra a magyar nyelvtudomány jeles kutatójára, a debreceni egyetem Bölcsészettudományi Karának egykori nagyhírű nyelvész professzorára emlékezünk ma itt, a sírjánál, élete indulására annak szomorú lezárulása színhelyén. Korai elvesztésén érzett fájdalunk még ma is sajnó, tanítványinak hangja még ma is fátyolossá válik, ha mestereinkre emlékeznek. Megnyugvást is jelent azonban számunkra az, hogy élete teljes volt a szó igaz értelmében, hogy korai halála ellenére életének közösségi és egyéni mozzanatai lezárt, példás egységet alkotnak.

Munkásságának területei nem válnak külön egymástól. Gazdag életművére visszatekintve úgy látjuk, hogy tanári és kutatói tevékenysége, embersége évtizedek múltán is vonzza nemcsak egykori tanítványait, hanem mindazokat, akik a szellem alkotásait, a termékeny munka, a kitartó fáradozás gyümölcseit értékelni, az emberi magatartás erényeit becsülni, sőt követni képesek.

Oktató és kutató munkáját, széleskörű érdeklődését a megismerés vágya s a mélyrehatolás nemes szándéka fűtötte és táplálta. Már kora ifjúságában kitűnik, hogy érdeklődése, tudásvágya nem csupán a szigorúan vett nyelvtudományi megismerés forgalmi sávjára terelte, hanem – amint erre Vajthó László, az egykori iskola-társ és gyermekkori jóbarát utal visszaemlékezéseiben – kiterjedt a világ- és a magyar irodalom, a latin és a görög nyelv rejtelseinek megismerésére. S nem pusztán passzív befogadója volt mindennek, hanem tulajdonképpen művelője is. Saját versei mellett latin, görög, angol és más fordításokkal próbálkozik, kisebb tanulmányai jelennek meg Faludi idilljeiről, a füzérrimről, a jávorfa regéjének skót változatáról, a magyar népköltészet forrásairól.

S amikor tanári ténykedését említjük, nem szorítkozhatunk katedrai tevékenységére, bár az sem hétköznapi érvényű, hanem sokkal inkább arra a mély hivatástudatból fakadt önzetlen nevelői

munkájára, amely az emelkedett gondolkodású egyetemi tanárt megkülönbözteti a pusztá mestertől. Ez pedig a jövő tanáraival, a jövő kutatóival való törődés, foglalkozás, a nevelői, illetve a tudományos pályán való elindítás felelőssége. Igaz örömmel tölthet el bennünket, hogy ebbéli törekvésében az őt követő Bárczi Gézában méltó utódja lett, s joggal bízunk abban, hogy példája napjainkban újra követőkre talál.

Csúry Bálint emberi magatartásával és műveivel is az anyanyelv, a tudomány szeretetére, sőt az oly sokáig és sokaktól lenézett vagy egyszerűen értéktelennek tartott népnyelv bűvarlatára ösztönzött. Kutatói munkásságának több jelentős, sőt kiemelkedő területe van.

Pályája kezdetén érdeklődéssel fordult a nyelv elméleti, a múlt századi nyelvtudomány kérdései felé. Mindenekelőtt azonban nagyon fiatalkori műve, Az ige című tanulmánya érdemel figyelmet, mely napjainkig sem igen vesztett jelentőségéből. Ebben a művében ugyanis lényeges elméleti kérdéseket sikerült tisztáznia mind az ige mondatbeli keletkezését, mind pedig a metafora szélesebb értelemben vett nyelvi szerepét illetően. Nyelvpszichológiai munkái közül rendkívül érdekesnek minősül ma is egykori székfoglaló értekezése: Az érintkezésen alapuló névátvitel. Szakított ugyanis a lélektannak azzal a korábbi szemléletével, amely a térbeli és időbeli érintkezés képzetkapcsolatait élesen elkülönítette egymástól, másrészt jól látta a szóalkotásban játszott szerepét. Mindkét tanulmányával a stilisztikai kutatásokat is megtermékenyítette, s a jelentéstan és a stilisztika szemléletét egyazon összefüggésbe ágyazta.

Munkásságának legjelentősebb, legnagyobb hatású területe talán mégis a népnyelv kutatás volt, egyrészt mert hatalmas gyűjtő és feldolgozó munkát végzett maga is, másrészt mert úttörő jelentőségű tudományterület munkájának szervezését is magára vállalta a hiányzó szakemberek kiképzésével, pályára indításával együtt, pótolva a korabeli népnyelvi kutató szakemberképzés hiányait is. Kitűnő népnyelvi feldolgozásaival példát mutatott, tudományos iskolát teremtett, noha csak kilenc évig állt a magyar nyelvészeti tanszék élén. Ő azonban fáradhatatlanul dolgozott tanítványaival és tanítványaiért, a távolabbi célt tartva szem előtt irányította szakdolgozataikat és doktori disszertációikat, gyűjtéseiket.

Mindezeken túl a nyelv művelésének ügye is foglalkoztatta. Ha a hatalmas francia és német nemzet - írja egykor - oly féltékenyen tud vigyázni nyelve tisztaságára és épségére, nem kellene-e a sokkal kisebb számú magyarságnak kétszerte jobban féltenie nyelvének épségét? Nem kellene-e kifejező eszköz-

zökben, a mondat melódiájában oly csodálatosan gazdag nyelvünknek minden értékére vigyázni és elszíntelenedni nem engedni?

S izgatta végül a nyelv tudomány és a pedagógia kapcsolata is. Nagyon érdekesen mutatott rá, hogy mennyire helytelen a formális képzés olyan felfogása, mely szerint az iskolai számtan, nyelvtan eszköszörülő, a szótanulás pedig csupán az emlékezetet fejlesztő tevékenység. Az értelem, az emlékezet és képzelet ugyanazon organizmusok különböző megnyilatkozásai, s így nem lehet azok fejlődéséről külön beszélni. A nyelvtant a nevelés eszközünek és egyben tárgyának tartotta, másrészt a tanulók által közösen végzett megfigyelésnek, a saját nyelvük rejtelmeinek felfedeztetésére irányuló szerepnek nagy jelentőséget tulajdonított.

A kítűnő tanítványok el nem vitatható érdemein túl bizonyára Csűry Bálintnak is érdeme, hogy a tőle kutatott és kutatásra kijelölt tudományterületen a felszabadulás után jelentős eredmények születtek vagy vannak születőben, illetve hogy a tőle elindított vagy szorgalmazott népnyelvi, nyelvjárási kutatások továbbfejlődtek a modernebb tudományterületek, pl. a szociolingvisztika felé.

Úgy hisszük, hogy életműve egész és lezárt, még ma is serkentő és továbbvivő, elismerésre méltóan jelentős és gazdag.

Nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy közvetlen és közvetett tanítványai mindent igyekeztek megtenni valóban értékes tudományos céljainak megvalósításáért, a kijelölt feladatok maradéktalan teljesítéséért.

A Bölcsészettudományi Kar vezetése nevében, egyben azonban a Kar hallgatói és tanárai, a nyelvtudomány mai kutatóinak nevében is józan megelégedettséggel, a nagy tudós pályája iránti megbecsüléssel és kegyelettel helyezhetjük el a megemlékezés koszorúját Csűry Bálint sírján.

NYIRKOS ISTVÁN

